

NAŠA JE ZEMLJA SAČUVALA USPOMENE NAŠE, A NAŠA GOSPA LOZU NAŠU

(I. Meštrović)

BISKUPIJA

vodič

ŠIBENIK – 1978.

Tekst: fra Josip Ante Soldo
Crteži: Ivan Grgat

Biskupija je danas selo smješteno u polju Kosovu, 5 km jugoistočno od Knina. Mjesto je dobilo ime po biskupskim dobrima, a i po crkvi sv. Marije, koja je neko vrijeme bila katedrala.

Taj pitomi kraj pun zelenih brežuljaka bio je nekad bogato središte hrvatske kulture. Ona je izrasla iz dubokoga vjerskog zanosa, uz pomoć hrvatskih knezova i kraljeva, osobito **Dmitra Zvonimira,** »koji — piše pop Dukljanin — poče crikve veoma čtovati i ljubiti«.

Područje oko Kosova polja, koje se prozvalo od sela što se spominje u ispravama XIV. st., bilo je naseljeno i prije doseljenja Hrvata. Među arheološkim nalazima iz

ilirskoga i rimskog doba nađen je Minervin kip i reljef boga Mitre. Kad se kršćanstvo raširilo, sagrađena je jednostavna bazilika s istaknutom polukružnom apsidom. **Vj. Klaić** je čak mislio da je tu bilo središte biskupije **Ludrum** koja se spominje g. 533. u spisima II. sinode održane u Saloni.

Kad se kršćanstvo, nakon dolaska Hrvata, propovijedanjem misionarâ iz Nina proširilo u unutrašnjost Hrvatske, u Biskupiji se počinju graditi crkve, najprije male, a zatim veće. Ekonomskim, a time i političkim jačanjem, Biskupija — smještena nadomak kraljevskog »castruma« Knina — postala je jedno od crkvenih i kulturnih središta srednjovjekovne hrvatske države.

Vrhunac jačanja kraljevske vlasti bio je u XI. st. nakon pobjede reformnoga klinijevskog pokreta. U Hrvatskoj tada postaju crkveni prelati revni i odlučni splitski **nadbiskup Lovro** i **sveti Ivan** u Trogiru. Nakon kraće borbe s protivnicima, vjerska je obnova obuhvatila cijelu zemlju. Osnivaju se opatije benediktinaca, nosilaca vjerskoga i kulturnog života. Biskupi bolje organiziraju rad na županama. Počinje se jednostavnije, ali puku pristupačnije propovijedanje riječi Božje i revnije katehiziranje vjernika, a šire se pobožnosti prema Kristu, svecima i osobito prema Bogorodici — Majci kršćanskog puka.

Jačanje vjerskog pokreta pomagao je kralj **Petar Krešimir IV.** i osobito **Zvonimir.** On se oslonio na Crkvu. Položivši zakletvu vjernosti papi **Grguru VII,** ušao je **u zajednicu kršćanskih vladara Europe.** Zahvaljujući tome, mogao je u zavjerničkoj ispravi ponosno istaknuti: »Ja Demetrije, koji se zovem i Zvonimir, milošću Božjom **knez Hrvatske i Dalmacije«** — da bi ga g. 1075. papinski poslanik **Gebizon** okrunio u bazilici sv. Petra i Mojsija u Solinu. Time je, u suradnji s Crkvom, postignuto političko jedinstvo hrvatskih zemalja.

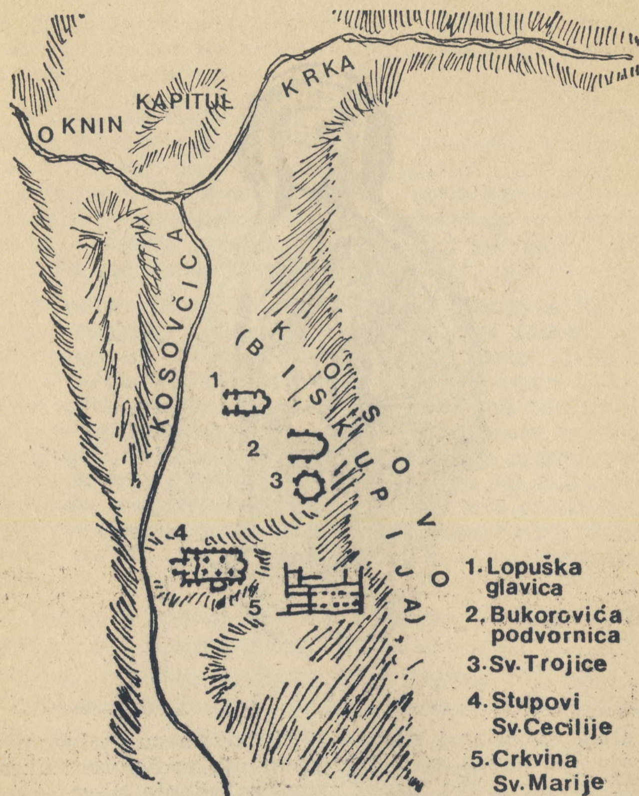
Jedno od središta Zvonimirove države bio je **Knin,** gdje se sjedinjavala sjeverna i južna Hrvatska. Uz kralja bio je njegov **dvorski prelat — hrvatski biskup —**

kraljev kancelar i savjetnik. Njihovom su zaslugom u kraju oko Knina, osobito u Biskupiji, podignute i ukrašene brojne crkve, danas ostaci nekadanje slave.

PET CRKAVA

God. 1885. počeli su **fra Stjepan Zlatović** i »otac hrvatske arheologije« **fra Lujo Marun** u Biskupiji iskapati kamena svjedočanstva starohrvatske kulture. Njihov rad su nastavili drugi, osobito **don Mate Klarić,** a istraživanja je stručno upotpunio i obradio **Stjepan Gunjača.**

Arheolozi su pronašli ostatke **pet crkava** u Biskupiji. Oko njih bila su groblja s najbogatijim nalazima iz starohrvatskog doba kod nas. To su zlatne, brončane ili željezne ostruge, naušnice, ogrlice, dijademi, dugmad, prsteni, željezni mačevi, strelice, koplja te razni alat. U predvorju bazilike sv. Marije nađeni su sarkofazi. Ti se značajni i bogati ostaci naše baštine danas čuvaju u **Muzeju hrvatskih starina** u Splitu. Većina ukrasa izra-

đena je u domaćim radionicama, a jedna je postojala u okolici Knina gdje su nađeni kameni kalupi.

Taj brojni nalaz iz grobova pokazuje bogatstvo tadanjeg života i istančan ukus hrvatskog čovjeka u davnini.

Krenimo kamenim ostacima temelja crkava što skromno izaze iz majke zemlje, koja ih je ljubomorno čuvala i sačuvala.

1.

U IX. st. uz rječicu Kosovčicu na Lopuškoj glavici sagrađena je mala, uzdužna jednobrodna crkva (vel. 15 x 7,25 m). Od nje su se sačuvali temeljni zidovi, nešto oštećeni. Zidovi su bili pojačani kontraforima te je crkva sigurno bila presvođena. Tehnika gradnje slična je kao kod crkve sv. Spasa u Cetini kod Vrlike, katedrale u Biogradu na moru i drugih crkava u samoj Biskupiji. Svetište je završavalo apsidom u sredini, a sa sjevera bila je još jedna apsida, dok je s južne strane bio uglat prostor (dijakonis). Na ulazu crkve dizao se zvonik koji se sužavao prema gore, slično kao kod sv. Spasa u Cetini. Do ulaza bio je prekriveni atrij (endonarteks). Oko crkve bilo je groblje, od kojeg su istražena 54 groba,

ali cijeli taj kraj, osobito prema Bračića podvornici, pun je još neistraženih grobova.

Iz te crkve sačuvan je dio tegurija, ukrašen pleterom, ostaci oltarskih menza i drugih fragmenata.

2.

Na mjestu **Crkvina** počela se u **IX**. st., a proširila u X. i XI. st. velika trobrodna bazilika **sv. Marije**. Na pročelju se dizao zvonik, a uza nj dvije prostorije — **mauzoleji,** u kojima su nađeni sarkofazi. Uz crkvu je bio samostan, a okolo veliko groblje. Istraženo je oko 1000 grobova.

Crkva je bila veoma bogata kamenim namještajem. Iz nje je tegurij s tekstom: »... DUX GLO/riosus/«, oltarske pregrade, dva ciborija, dvije kamenice za svetu vodu i ambon.

Iz te bazilike je zabat s likom **Bogorodice — Majke velikog zavjeta.** U plitkom reljefu Marija s rukama na prsima očituje vjernicima radosnu poruku predanja Bogu i čovjeku. Osim te Bogorodice u Crkvi je nađena djelomično sačuvana tranzena: **Bogorodica s Djetetom u krilu** uz simbole evanđelista, a iznad božanskog bojovnika sv. Mihovila i hrvatskog dostojanstvenika — zemaljskog bojovnika. Kameno ostvarenje Zvonimirove zavjernice vjernosti Bogu i narodu.

3.

Na Bukorovića podvornici u X. st. podignuta je mala jednobrodna crkva, a oko nje su pronađeni brojni grobovi s dosta nakita, od kojih spominjemo 17 primjeraka zlatnih naušnica s tri jagode.

4.

Ostaci četvrte crkve centralnog tipa nalaze se ispod parohijske crkve **Sv. Trojice** i nisu istraženi.

5.

U XI. st. sagrađena je crkva na Stupovima. Ona je bila najveća starohrvatska bazilika (vel. 35 x 13 m). Kako je podignuta na neravnom tlu brežuljka, zidovi su joj upriličeni nepravilnosti terena.

Sprijeda se dizao zvonik. Iz njega se ulazilo u matronej — prostor za žene, a prostirao se duž lađa. Iza zvonika bio je prekriveni atrij. Preko stepenica ulazilo se u trobrodnu crkvu koju su dijelili jaki stupovi. Na njima je počivala teška svodna krovna konstrukcija. Svetište je završavalo trima apsidama.

Iz te crkve su brojni ostaci pregrada, triju tegurija, križeva, kapitela. Gunjača je našao kamen sa slovima »E CEC/iliae/« i — kako sam priznaje — »smiono« zaključio da je to crkva sv. Cecilije pred kojom je Zvonimir održao narodni sabor i bio ubijen.

Osim tih crkava, bliže Kninu, na brežuljku Kapitulu nalazila se velebna crkva **sv. Bartula** s benediktinskom opatijom. Iz te su crkve pregrade s natpisom hrvatskih

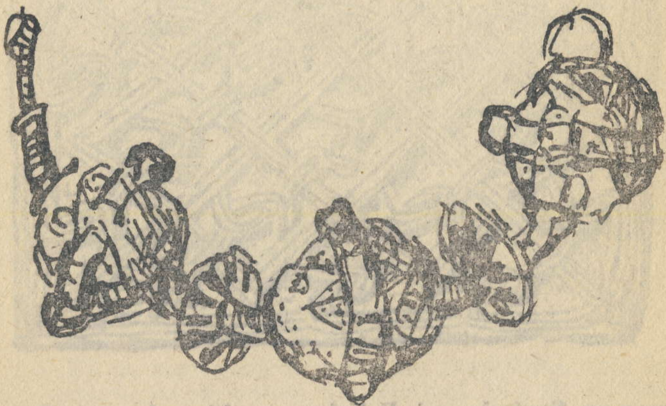
knezova Svetoslava i Držislava »velikog kneza« God. 1203. temeljito ju je obnovio kninski biskup Nikola.

U Kninu, gdje je danas franjevačka crkva sv. Ante, bila je starohrvatska crkva od koje su zapaženi tragovi apside i nađeno nekoliko fragmenata ukrašenih pleterom.

To su kameni svjedoci vjere, kulture i bogatstva iz vremena kralja Zvonimira, o čijem vladanju piše stara kronika:

»I za dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra i gradovi puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi da ga izji jaki, ni sluga da mu učini nepravo gospodin, jere kralj svih branjaše, zašto ni sam prezpravdeno ne posidovaše, tako

ni inim ne dadiše. I tako veliko bogactvo biše, tako u Zagorje, kako u Primorje, za pravednoga kralja Zvonimira. I biše puna zemlja svakoga blaga i biše veće vridna ureha na ženah i mladih ljudih, i na konjih, ner i nada sve imanje. I zemlja Zvonimirova biše obilna svakom raskošom, ni se nikogar bojaše, ni jim nitkore mogaše nauditi, razni gnjih Gospodina Boga . . . «

Ali . . .

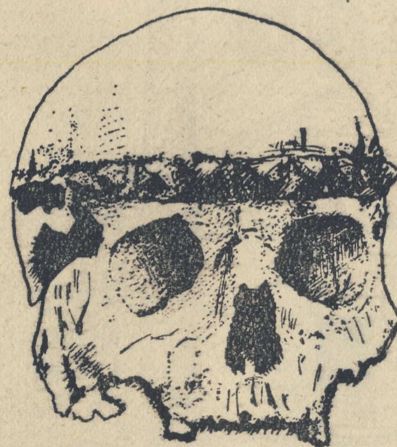
Nakon vladara narodne krvi »hrvatski biskup« postao je **kninski** i crkva sv. Marije služila mu je kao katedrala, a u XIII. st. crkva **sv. Bartula na Kapitulu,** gdje se smjestio kaptol. Crkve u Biskupiji postale su plijen pustošenja **Tatara** g. 1241—42.

Ali . . . **»naša zemlja je sačuvala uspomene naše, a naša Gospa lozu našu«** — pisao je **Ivan Meštroivć** prigodom posvećenja spomen-crkve u Biskupiji.

SPOMEN-CRKVA

Zaslugom **fra Bernardina Topića** i kninskih rodoljuba podignuta je g. 1938. u Biskupiji lijepa crkva — kako je naglasio tadanji šibenski biskup **Jeronim Mileta** — kao »zadužbina cijelog hrvatskog nraoda«.

Najveći dobročinitelj bio je **Meštrović.** On je napravio nacrt i dao veću svotu novca. Na pročelju iznad vratiju postavio je Krista Pankratora — Gospodara neba

i zemlje. Na glavnom oltaru izradio je lijep kip **Naše Gospe.** Marija obučena u narodnu nošnju drži u krilu Djetića Isusa koji pred sobom ima otvorenu knjigu naše povijesti.

Jozo Kljaković, uz pomoć tada mladog **Frane Šimunovića,** naslikao je freske. Na trijumfalnom luku dva anđela drže knjigu na kojoj piše: »Zdravo Marijo milosti puna.« Ispod anđela hrvatski seljaci klanjaju se Otajstvu Utjelovljenja. Na zidu iznad vratiju prikazano je saborovanje Zvonimira — »božjeg čovjeka«, pomiritelja Istoka i Zapada.

Međutim... vjetar rata oštetio je tu svetinju mira i kršćanske ljubavi.

OBNOVA

Nakon rata, g. 1966, zalaganjem **fra Jerke Grcića** i šibenskog biskupa **Josipa Arnerića,** popravljena je djelomično spomen-crkva, krov, novi kameni pod i odljeven Meštrovićev Gospin kip u bronci da **Naša Gospa** »i dalje bdije nad svetištem otaca naših u slavu Gospoda, a za mir i spas roda našega« (Meštrović).

